

Uit: *Het Parool*, 19 april 1997

ANDREAS BURNIER

Wij zijn vermoeid en blasé

Pauline Sinnema

Mag je een overlevende van de holocaust die zijn vervolgers aanklaagt een racist noemen? Een gesprek met de schrijfster Andreas Burnier over xenofobie, het Zeeuwse zwijn, de komende ondergang van Europa, de chaos in de wereld en de vraag waarom iedere dag de zon opkomt.

Onlangs beschuldigde VPRO-televisiedirecteur Hans Maarten van de Brink in een Balie lezing u en Marcel Möring van racisme.

‘Ja. Ik was perplex. Möring en ik hebben deze week tijden een radiouitzending voor de VPRO in een gesprek met hem een weerwoord mogen geven. Daar kwam toen uit, met name in het gesprek ná de uitzending, dat Van den Brink een persoonlijk, emotioneel probleem heeft. Hij schijnt van Duitse en Poolse voorouders af te stammen en hij is kort na de oorlog op school uitgescholden voor vuile Duitser of zo. Niet door Marcel Möring en ook niet door mij. Die man heeft kennelijk een probleem; een trauma. Dat is zijn zaak. Maar ik vind het niet zijn goede recht om in het wilde weg mensen van racistische uitspraken te betichten.’

Dat heeft hij ook niet terug willen nemen?

‘Niet in de radiouitzending en ook niet daarna. Nu kun je natuurlijk zeggen: het sop is de kool niet waard, mensen roepen nou eenmaal heel gekke dingen en daar moet je maar tegen kunnen als je in de publiciteit staat. Maar ik vind dit wel heel ver gaan.’

‘De racistische teneur in het boek van Marcel Möring, *In Babylon*, zou zijn dat het een familiechroniek van louter joden is. En in mijn recente boek, *De wereld is van glas*, zou iemand racistische uitspraken hebben gedaan. Dat waren negatieve uitspraken van een romanfiguur, iemand die getraumatiseerd is door de Tweede Wereldoorlog; een joodse overlevende, een vrouw van gevorderde middelbare leeftijd. In mijn roman laat ik haar een beetje razen over het Duitse en het Poolse volk, en een ander personage laat ik dan zeggen: ‘Tut tut, kalm aan, is dat niet wat overdreven’.’

‘Het is eigenlijk te mal op dit niveau erover te discussiëren, maar als je per se iets negatiefs wil zeggen: generalisaties over volkeren zijn hoogstens xenofobe uitspraken. Duitsers en Polen zijn namelijk geen ras, dus racistisch is het in elk geval niet. Dan krijg je vervolgens het argument: maar negatieve uitspraken over Duitsers, die gaan toch niet over alle Duitsers? Nee, natuurlijk niet, er zijn altijd tien buitengewoon aardige Duitsers geweest en die zullen er ook altijd wel zijn. Maar ook voor en na de nazitijd heerste het antisemitisme in Duitsland vrij chronisch. Dus kun je niet zeggen dat dat een klein incident tussen 1933 en 1945 was. De Polen hebben zelfs na de Tweede Wereldoorlog nog pogroms gehouden tegen de vijf joden, zal ik maar zeggen, die er nog over waren.’

‘Ik wil daarmee niet beweren dat alle Duitsers en alle Polen te allen tijde slecht waren, maar een figuur in een literair boek die dat allemaal niet kan verwerken, mag van mij rustig zeggen dat Polen en Duitsers niet het allergezelligste volk zijn geweest voor de joden; en die mag daar voor mijn part ook nog op een overdreven manier tegen tekeergaan. Ik schilder een psychologisch portret.’

‘Van Van den Brink moet iedereen kosmopoliet zijn, universalistisch denken. Dat vind ik ook, maar daarnaast mag je ook iets zoeken dat wezenlijk bij jezelf hoort. Die twee polen zitten in ieder mens en zeker in deze cultuur en het evenwicht zal wel ongeveer in het midden liggen. Het kwaad zit in het extreme.’

‘Ik ben het met Van den Brink eens dat, door de enorme volksverhuizingen van het ogenblik, de tragiek van veel mensen tegenwoordig is, dat ze inderdaad niet weten waar ze eigenlijk bij horen, dat ze geen thuis kunnen vinden, of zich niet thuisvoelen bij het land of de cultuur waarin ze geboren zijn. Dat zijn persoonlijke problemen.’

‘Maar het tegendeel daarvan beschrijven, het hebben of zoeken van je *roots* of je geestverwanten, heeft natuurlijk niets met racisme te maken.’

Het is een beetje ziekelijke mode, die zelfbenoemde antiracisten.

‘Dat weet ik niet. Ik weet wel dat Kellendonk dit soort buien ook over zich heen heeft gehad. Als iemand politieke uitspraken doet, dan zou je eventueel nog kunnen zeggen: het gaat die of die richting uit. Maar als iemand literaire verhalen vertelt, zoals Marcel Möring of psychologische processen beschrijft, zoals ik, dan is het natuurlijk absurd. Dan is het op een heel goedkope manier jezelf superieur proberen te verklaren, of de media proberen te halen door heel hard iets te roepen.’

‘Ik denk dat Möring en ik – laat ik voor mezelf spreken – nog gevoeliger op dit soort beschuldigingen zullen reageren dan iemand die niet de oorlog heeft meegemaakt, die

toevallig Nederlands hervormd is en zich verder nergens zorgen over hoeft te maken. Ik vind het nogal wat om dat tegen ons te zeggen. Ik vroeg me even af of het wel toevallig was dat het Möring en mij betreft, omdat wij beiden joodse auteurs zijn. Ik weet het niet, ik ken die Van den Brink verder niet.’

U bent enige tegenstand wel gewend.

‘Zeker, maar ik ben absoluut niet iemand die in polemieken zwelgt. Eigenlijk vind ik het vreselijk. Maar door mijn tamelijk heftige temperament en weinig wollige taal roep ik ook krachtige gevoelens bij anderen op. Daar heb ik begrip voor. En zolang het enigszins rationeel blijft, mag dat ook van mij. Ik heb meestal zeer juichende of zeer negatieve reacties. Dat zal wel aan mijzelf liggen.’

En aan dit boek. Het is af en toe wel een beetje van dik hout zaagt men menig plankje.

‘Vertel eens.’

Bijvoorbeeld de herhaling van de thema's: de ondergang van Europa, de verwording van deze samenleving, de politici die bewust proberen ons van onze wortels te vervreemden en het onderwijs gedebiliseerd hebben.

Als het te vaak terugkomt, is dat jammer, dan heeft het een averechts effect. Maar in het soort boeken dat ik schrijf, vergroot ik dingen, net als op toneel, om ze zichtbaar te maken. Je kunt wel zeggen: iemand is een klein beetje driftig en ook heel kalm, maar dat werkt niet.’

Wat heeft Hans Warren tegen u?

‘Hans Warren was zonder meer gesteld op mij in de jaren zeventig, hij heeft mij en mijn toenmalige vriendin zelfs een paar maal bij hem thuis uitgenodigd en lezingen voor mij in Zeeland georganiseerd. Maar ineens klapte dat om en kreeg ik kritieken van die man waar de honden geen brood van lusten. Heel woedend en negatief. Het was voor mij een groot raadsel. Tot ik bedacht: ik heb in het verleden een gedichtenbundeltje gepubliceerd en daar komt één scheldgedicht in voor: *Uit Zeeland komt/het Zeeuwse zwijn/met vieze vuile varkenskop/bedrekte poten/hels gegrom*. Toen dacht ik: zou hij dat soms op zichzelf hebben betrokken? Het ging over iemand anders; een volstrekt onbekende meneer. Maar misschien dat Warren daar zo rabiaat van is geworden jegens mij. Hij zou ook kunnen schrijven: ik vond haar boeken vroeger mooi en dit vind ik minder mooi, of zo. Maar nee, ik ben volgens hem hopeloos verwaald; een ontspoorde idioot. Dat is niet te kort. Enig literair argument daarvoor

heb ik niet gevonden in zijn kritiek. Dus misschien voelt hij zich, ten onrechte, door mij buitengewoon beledigd en pleegt hij nu eeuwigdurende wraak.’

De dreigende ondergang van Europa in chaos.

‘Culturen bestaan niet zo verschrikkelijk lang over het algemeen; hooguit een paar duizend jaar. En er zijn nu weer ongelooflijk grote veranderingen aan de gang. De pogingen Europa te egaliseren, waar ik niet zo dol op ben. De enorme volksverhuizingen waarvan we misschien pas het eerste topje zien. Het kan een enorme ramp worden of het kan de oplossing van alles zijn. In de tussenfase is er een verlies van oude cultuurvormen en je ziet niet direct wat het nieuwe gaat worden. Voorlopig moeten we het met *house* en voetbal doen als moderne religie.’

‘Er gebeurt nogal wat. Ook regressieve zaken. Je ziet iets heel fundamentalistisch en nationalistisch opkomen bij allerlei stromingen en volkeren. Je hebt ook heel enge joden in Israël, die nog geen vijf procent van de bevolking vormen, maar erg domineren en in de verkeerde richting dreigen te sturen. Je ziet dat het christelijke fundamentalisme, vooral in Amerika, heel sterk is; en moslimfundamentalisten die op heel wat gebieden enorme macht aan het krijgen zijn. In die zin heb ik niet het gevoel dat we in een leuke opbouwfase leven.’

‘En als je hoort van mensen die Azië goed kennen hoe daar een nieuw elan is, dan zou het mij niet verbazen als er nu een tijd zou komen waarin Azië weer cultureel dominant wordt en Europa wat minder. Die mensen hebben er nog zin in, terwijl wij een beetje vermoeid en blasé zijn.’

En met ons cultuurrelativisme versnel je de ondergang, vinden sommigen.

‘Er is een mooie uitspraak, ik meen van Isaiah Berlin: ‘Alle culturen zijn gelijkwaardig, behalve de cultuur die bedacht heeft dat alle culturen gelijkwaardig zijn, want die is beter’. Er zijn ook heel onverdraagzame culturen die hier de overhand zouden kunnen krijgen als we niet oppassen. Maar veel van dit soort grote, historische processen voltrekken zich vrijwel autonoom, die kun je nauwelijks bijsturen.’

U ergert zich ook aan het verval van de beschaving op straat.

‘Dat is geloof ik iets wat vooral mensen boven de vijftig beginnen te zien. Dit is een nogal vol landje; veel mensen zijn geïrriteerd, ze leven op vervuilde grond en in vervuilde lucht. En wij in Amsterdam-Zuid leven ook nog met voortdurende vliegtuigterreur. Bij ons in het

trappenhuis stinkt het vaak naar kerosine; zo laag vliegen ze over. Het lawaai gaat door tot vroeg in de nacht en begint soms 's ochtends al weer om zes, zeven uur.'

'Van lawaaierreur word je ontzettend agressief. Ik hoop dat er mensen zijn die eens wat terug doen. Mijn kinderlijke fantasie is dat er een lawaai- en stankmachine voor de huizen van de Schipholdirecteuren wordt neergezet, zodat ze zelf ervaren wat ze anderen aandoen. Als Milieudefensie dat nu eens deed, zou ik erg dankbaar zijn.'

U schrijft, samengevat: 'Ik vraag niet waarom deze wereld in vele opzichten zo afschrikwekkend is. Antwoorden op al het lijden van de mensheid kan ik zelf wel in de literatuur vinden.'

'Boeddhisten hebben daar bijvoorbeeld heel duidelijk ideeën over: het ligt allemaal aan ons bewustzijn. Als je bewustzijn verandert, gaat het lijden niet weg, maar wel de pijn van het lijden.'

'En in de kabbala is de oorzaak van het lijden dat niet alleen de menselijke wereld, maar ook de boven-menselijke wereld in disharmonie is geraakt; dat wij als het ware in de slagschaduw van die disharmonie leven. Dat is de oorzaak van de chaos op aarde. Wij leven in een chaotische, gebroken, onrechtvaardige wereld. Daar zijn de meeste mensen het wel over eens, dat het hier geen paradijs is.'

'Volgens de Maya-indianen zijn aan deze schepping al verschillende andere scheppingen voorafgegaan. Die zijn allemaal mislukt, die bevielen niet. Daaruit kun je dan eventueel afleiden dat ook deze schepping eigenlijk is mislukt.'

Dan leg je je erbij neer.

'Nee. Mensen die kabbalistisch denken, vinden juist dat het hun taak is te helpen de harmonie te herstellen en dat vind ik eigenlijk wel een mooie gedachte.'

Maar de chaos is kennelijk ingebouwd.

'Juist niet, want het volledige verhaal is dat wij mensen de gelegenheid hebben er iets aan te doen. De wereld om ons heen, de planten, de dieren, die is er gewoon, die kan niet ingrijpen. Wij wel. Dan kan zijn een boek schrijven, of goed voor je burens zijn of zo. Daarmee draag je al een zandkorreltje naar het strand.'

Maar waar ligt dan de oorsprong van die chaos, van het kwaad.

‘Daar bestaan allerlei mythische beelden en verhalen over. De boeddhisten laten zich niet uit over het waarom; die zeggen alleen dat de verontwaardiging die we voelen allemaal projectie is; als je die leert terugnemen wordt de ware realiteit je geopenbaard.’

‘Dat is overigens het zwakke in dit verhaal. Als iemand dat zelf zo ervaart en daarnaar leeft, dan vind ik dat prima, en is die mens misschien echt veel verder.’

‘Maar je kunt niet zeggen tegen iemand die lijdt: ‘Ja, je hebt nu wel heel erg pijn, maar dat is heel relatief’. Dat kan niet.’

Je kunt niet iemand iets vergeven die jou niets heeft aangedaan.

‘Er zijn mensen, die gaan dan Duitsers vergeven dat ze de Russische joden vermoord hebben of zo. Belachelijk.’

In uw boek De wereld is van glas vraagt u: waarom zit ik nog zo vast aan mijn woede over alle grofheid, die moedwillige lelijkheid, de kwaadaardigheid en het onschuldige daaruit voortkomende lijden in deze wereld? Waarom ben ik in deze put gevallen en hoe kan ik daaruit ontsnappen?

‘Ik ben natuurlijk een heftig iemand en ik kan heel verontwaardigd zijn over dingen. Doordat ik sinds tien jaar weer in de joodse gemeenschap verkeer, ben ik met overlevenden van de shoah in contact gekomen. Dat valt niet mee, die mensen zijn nu zeventig of tachtig jaar en die hebben wel iets te vertellen. Ik vind het heel moeilijk om daar enigszins gelijkmoedig naar te kijken. Het verscheurt mij.’

‘Dat die mensen nog de moeite nemen om weer een gemeenschap te vormen en met elkaar aan dingen te werken. Dat vind ik... aangrijpend, eigenlijk, dat ze dat kunnen. Dat ze niet alleen maar vloekend, tierend en stenen gooiend de rest van hun leven doorbrengen, zoals die lelijke mijnheer in mijn boek.’

Waarom zijn de joden het enige volk dat de chaos kan stoppen.

‘Ze zijn niet het enige volk, ze vinden dat dat een van hun opdrachten is. De indianen vinden ook dat ze een opdracht hebben: om de natuur in stand te houden. Wij blanken begrijpen niets van de natuur, maar zij bidden en daardoor gaat iedere dag de zon op. Dat is hun taak.’

‘Zo kan een mens er toch ook van uitgaan dat je een kans hebt in het aardse leven om eventueel iets moois te doen? Dat is wel een hele opdracht, maar daar is niets verkeerd mee, tenzij gevaarlijke gekken dat gaan denken. En er komt natuurlijk ook vaak niets van terecht. De christenen vonden dat ze de liefde in de wereld moesten brengen. Daar is over het

algemeen ook niet zo veel van gekomen. Misschien maak je wel tot je opdracht wat je zwakste kant is, dat zou ook nog kunnen.'

U schrijf: iedereen weet eigenlijk wel wat je hier op aarde hebt gezocht of had willen bereiken.

'Helaas realiseer je je dat meestal te laat. Eerst loop je een hele tijd te mopperen op je ouders, je leraren, die slechte politici en alle buitenkant-dingen, en dan ben je ineens zestig en denk je: hé, ik had ook zelf wat kunnen doen en mij niet tot het mopperen hoeven te beperken.'

'Ach, er zijn ook wel mensen die het anders doen, alleen zijn dat meestal geen schrijvers. Ik denk dat er heel mooie mensen bestaan. Die zijn tuinman of huisvrouw of zo. Wat in de openbaarheid treedt als politicus, journalist, geleerde of kunstenaar, dat zijn per definitie meestal niet de meest hoogstaande mensen. Die zijn nog bezig iets te leren. Ik denk dat heel bijzondere mensen vaak een onopvallend leven leiden. Die hoeven al die deining niet, die hebben al die innerlijke en uiterlijke strijd niet meer nodig. Ik heb werkelijk, naarmate ik ouder word, steeds meer respect gekregen voor moeders die zes kinderen grootbrengen en dat nog leuk doen ook. Of voor een bakker die echt lekker brood bakt en dan ook nog niet te hoge prijzen rekent en vriendelijk is voor de klanten. Dat kan heel bijzonder zijn.'

Wat een mens eigenlijk alleen nodig heeft, schrijf u, is troost.

'Dat denk ik wel, ja. Eigenlijk willen alle volwassenen een liefdevolle, zorgzame moeder. En die hebben we nu eenmaal niet ons hele leven.'

Wij zijn arme weesjes.

'Wij zijn heel zielige weesjes wat dat betreft. Mijn boek is typisch een terugblik van iemand die zegt: het leven zit er grotendeels op, wat is er gebeurd, wat is er misgegaan en wat had beter gekund.'

'In die zin is het een heel tragisch boek. Het loopt allemaal slecht af. Net als het leven zelf.'